

Úvod ke studii Joshuy Teplitského

Daniel Soukup

Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha – Centrum judaistických studií Filozofické fakulty
Univerzity Palackého v Olomouci
soukup@ucl.cas.cz

Jedním z průvodních jevů koronavirové krize, která v uplynulých letech zasáhla naše každodenní životy, bylo, že se pozornost přírodních i humanitních odborníků často obracela k historickým událostem, jež s aktuální situací korespondovaly, a bylo v nich proto možné nalézt tu méně, tu více účelné paralely a z nich vyplývající poučení a zkušenosti předchozích generací. Jakkoli nelze pandemii covid-19 zlehčovat, její průběh jen stěží obstojí při srovnání s epidemiemi a morovými ranami, které fatálním způsobem decimovaly svět v uplynulých staletích. Dramatická disproporce mezi minulostí a současností a jejich (byť jen implicitní) srovnání vyjevující shody i kontrasty však může usnadnit porozumění tomu, co se v chaotickém aktuálním čase odehrává.

Také studii amerického badatele Joshuy Teplitského věnující se dopadu morové rány na pražskou židovskou komunitu na počátku 18. století lze vnímat v tomto kontextu. Její text vyšel v době vrcholící krize na podzim roku 2020 a téměř současně a na podobném historickém materiálu představil toto téma úzkému okruhu českých čtenářů hebraista z Karlovy univerzity Pavel Sládek v měsíčníku *Roš chodeš* (duben 2020, s. 3, 9). Teplitsky, který působí jako docent moderních židovských dějin na katedře historie Pensylvánské univerzity ve Filadelfii, se v odborné práci soustředí na dějiny raně novověkých Židů. Ve své knize *Prince of the Press: How One Collector Built History's Most Enduring and Remarkable Jewish Library* (New Haven — London 2019), která zanedlouho vyjde v českém překladu v nakladatelství Academia, představuje fascinující příběh jedné z nejdůležitějších knižních kolekcí hebraik a judaik a jejího sběratele pražského rabína Davida Oppenheima (1664–1736). Kapitoulou věnovanou Židům raného novověku v českých zemích pak přispěl do knihy *Zwischen Prag und Nikolsburg. Jüdisches Leben in den böhmischen Ländern* (Kateřina Čapková a Hillel J. Kieval, eds., Göttingen 2020), která vyšla rovněž v anglickém a českém překladu.

Na základě své odborné expertizy proto Teplitsky nahlíží na morovou ránu, která v druhé polovině roku 1713 zasáhla Prahu a řádila s různými přestávkami v českých zemích až do roku 1716, prizmatem zkušenosti místních Židů. Z jedenáctitisícové pražské židovské komunity zahynulo během roku 1713 na tři a půl tisíce osob. Krátce po prvních případech onemocnění, kdy nejbohatší členové obce opustili židovské město a uchýlili se na venkov, bylo ghetto křesťanskými úřady neprodyšně uzavřeno a ponecháno svému osudu, podobně jako při předchozí epidemii roku 1680. Křes-

fanští radní zbylých pražských měst se tak snažili eliminovat šíření morové nákazy, což se jim ostatně nepodařilo, jelikož se nemoc přenášela zcela nezávisle na Židech. Násilná karanténa a separace ghetta, vyvěrající z protizidovských stereotypů, však zapříčinila nadprůměrnou úmrtnost pražských souvěrců.

Teplitského studie ukazuje, jakým způsobem využily vládní autority společensko-přírodní katastrofu k tomu, aby uplatnily dlouhodobě prosazovanou exstirpační a redukční politiku, která usilovala o výrazné populační zmenšení židovské minority v českých zemích. Oportunistické zneužívání epidemií k dosažení specifických politických cílů však není téma nové. Do komplexního rámce krizových jevů pozdního středověku, kdy obvinění z šíření „černé smrti“ fungovalo jako legitimizace krvavých protizidovských perzekucí a konfiskací židovského majetku, je zasadil například brněnský rodák a medievista František Graus (*Pest — Geissler — Judenmorde. Das 14. Jahrhundert als Krisenzeit*, Göttingen 1987).

Zatímco památku na křesťanské oběti morových ran zhmotňují četná barokní morová sousoší rozestá po celé střední Evropě, židovská paměť byla vetkána především do slovesné kultury. Teplitsky čerpá z nejrůznějších žánrů těchto písemných pramenů. Čtenářsky nejatraktivnější jsou, dle mého soudu, tři jidiš skladby, různé literární kvality, jež podrobně popisují okolnosti propuknutí a eskalace moru v přelidněném pražském ghettu. Jejich rozbor již na konci osmdesátých let 20. století nabídla přední izraelská jidišistka Chava Turniansky. Zmíněné elegie v katastrofických podmínkách morem postiženého židovského města tendenčně zdůrazňovaly solidaritu, která v těchto kritických chvílích zavládla. Jidiš písně popisují, kterak představení obce poskytovali almužnu a potravu pro stovky chudých a bezprizorních. Podobně kvůli nedostatku dřeva odevzdávali Židé nábytek svých domácností na zhotovení rakví. Ženy všech sociálních i věkových vrstev šily doma dnem i nocí pohřební roucha, aby byla zesnulým prokázána poslední úcta (zde se přirozeně nabízí kontrastní srovnání s nesrovnatelným, tedy s podomácku vyráběnými rouškami v českých domácnostech).

Pokud bychom četli pouze jeden typ zachovaných pramenů, byla by realita morové epidemie pochopitelně značně zkreslená a unikly by nám mnohé důležité detaily. Teplitsky se však dívá na tuto historickou událost z většího nadhledu, nechce totiž vyprávět v první řadě martyrologický příběh hrdinů a obětí z pražského ghetta (či obětavých křesťanských sousedů), ale přivádí na scénu rovněž viníky a „spolupachatele epidemie“. Teplitského studie tak poukazuje na klíčový podíl těch, kteří rozhodovali o osudu obětí. Zda i v tomto případě přináší srovnání se současností nějaké poučení, musí rozhodnout čtenář sám.